

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора історичних наук
Міщанина Василя Васильовича
на дисертаційну роботу Ільїна Олексія Івановича
«Міське населення Ізмаїльської області УРСР в умовах радянзації
(1944–1954 рр.)»
з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та
археологія»

Актуальність обраної теми дослідження

Актуальність обраної теми дослідження О.І. Ільїна обґрунтовується декількома чинниками. По-перше, міське населення Ізмаїльської області в повоєнний період є складною та комплексною проблемою, яка поки що не стала предметом наукової уваги. Багато аспектів обраної проблеми досліджується вперше, наприклад демографічні процеси у містах, репресії щодо міського населення, релігійна політика влади у містах, політика антисемітизму та інші. Українські та зарубіжні дослідники докладно вивчили такі проблеми, як процеси радянзації Ізмаїльської області загалом, велика увага була приділена виселенням 1948 р., голоду 1946–1947 рр., розвитку сільського господарства, але комплексно ця проблема ще не вивчалася. По-друге, висновки дисертаційної роботи можуть бути корисними для порівняння особливостей радянзації та стану міського населення Ізмаїльської області, з одного боку, а з іншого, – населення міст територій, приєднаних до УРСР в 1939–1945 рр. По-третє, дослідження радянзації області та її специфіки є однією з передумов для подальшого студіювання історії краю в складі УРСР і незалежної України, адже в період 1944–1954 рр. були сформовані ключові радянські інститути, які будуть існувати ще майже чотири десятиліття. Дисертаційне дослідження є важливим для кращого розуміння проблем соціокультурного розвитку міського населення півдня Одещини на сучасному етапі. З урахуванням вищезазначеного можна з впевненістю підсумувати, що обрана тема дисертаційного дослідження є актуальною, має теоретичну та практичну значимість, оскільки розуміння становища міського населення в

умовах радянзації у повоєнний період має на даному етапі розвитку історичної науки важливе значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційну роботу виконано в межах комплексних наукових проектів кафедри історії та методики її навчання Ізмаїльського державного гуманітарного університету: «Історія України і країн Центральної Європи крізь призму пограниччя: час, простір, соціум» (державний реєстраційний номер – 0117U005423).

Мета й завдання, методи дослідження, його структура

Метою роботи є розкриття становища міського населення Ізмаїльської області в умовах радянзації у 1944–1954 рр. (с. 18), тобто вивчення соціально-правових, економічних, демографічних та культурних змін, які відбулися з міським населенням Ізмаїльської області в процесі радянзації. Мета дослідження зумовила низку ключових завдань, що поставлені та вирішені в дисертаційній роботі (с. 18–19).

Структура дисертації є логічною і складається з титульного аркуша; анотації, викладеної українською та англійською мовами; змісту; основної частини, що включає вступ, 4 розділи, які містять 14 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Зміст дисертаційної роботи цілком відповідає поставленим меті та завданням дослідження.

Автором застосовано широкий комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, які повністю відповідають встановленій меті, завданням та дають можливість отримати достовірні та якісні результати (с. 20). Методологічною основою дисертації є принципи історизму, об'єктивності, ціннісного підходу, всебічності та системності. Завдання дисертаційної роботи реалізовані завдяки використанню низки дослідницьких методів. Застосовані загальнонаукові (критичного аналізу, синтезу, індуктивний і дедуктивний), спеціально-історичні (історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-типологічний, історико-системний та діахронічного аналізу) методи, а також конкретно-історичні методи (для

вивчення часткових аспектів дисертації, що визначалися методиками (техніками) роботи з джерелами та літературою).

Емпіричну основу дослідження становлять писемні, зображальні та усні джерела. Офіційні документи були створені радянською владою і відображають державний погляд на минуле краю. До таких документів, безумовно, належить більша частина архівних документів, усі опубліковані документи та преса. Іншою групою є джерела, які були створені власне людьми й репрезентують їхні погляди, думки, цінності, загалом їхнє життя. Вони охоплюють частково архівні документи, наприклад, листи до влади, окремі рапорти та пояснювальні записки, усні джерела – розповіді самих людей про своє минуле, а також опубліковані спогади. Поєднання «офіційних» документів та джерел, які відбивають «історію знизу», долі пересічних людей, надало можливість повноцінно розкрити зміни, які відбулися з міським населенням в умовах радянзації.

При проведенні дослідження здобувачем використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, опублікованих документів, наративних джерел, публікацій у періодичній пресі, усних та архівних джерел, в загальній кількості 425 позиції.

Отже, дисертація О.І. Ільїна є логічно послідовним та самостійним науковим дослідженням. Наукові положення, рекомендації та висновки, сформульовані в роботі, є достатньо аргументованими, містять глибокі напрацювання щодо науково-практичних рішень. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку відповідно до поставленої мети і завдань дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності й новизни

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є першим у вітчизняній історичній науці комплексним дослідженням, яке присвячене міському населенню Ізмаїльської області у відповідний період. Було вперше вивчено радянізацію Ізмаїльської області як цілісний процес на основі сучасних методологічних напрямів в історичній науці; розкрито процес

розбудови радянської адміністративно-командної системи в області та хід легітимації радянської влади; досліджені репресії у містах та проти міського населення, окрема увага була приділена репресіям проти т.з. «куркулів», «сімей зрадників Батьківщини», а також релігійних громад старообрядців та баптистів; вивчено демографічні процеси у містах Ізмаїльської області, а саме загальну динаміку населенню, міграції, природний рух, статеву-вікову структуру, окрему увагу було приділено впливу голоду на демографічні процеси; розглянутий спротив радянській політиці в містах області, особливу увагу приділено протидії мобілізаціям та антирадянським настроям; охарактеризовано радянську політику антисемітизму в Ізмаїльській області. Набули подальшого розвитку дослідження економічної політики радянської влади в Ізмаїльській області, зокрема системи оподаткування, розподілу пільг і приватного підприємництва; промислового розвитку міст Ізмаїльської області; стану міських помешкань у повоєнний період, процесу вирішення житлової проблеми в Ізмаїльській області; повсякдення, дозвілля містян та його структури; антирелігійного спротиву п'ятидесятників, старообрядців і баптистів. Здобувачем було уточнено специфіку культурного життя в містах Ізмаїльської області; особливості репресій у містах, зокрема, щодо колгоспників; процес формування радянського символічного міського простору; а також специфіку соціальної структури міського населення.

**Повнота викладу наукових положень у наукових публікаціях,
зарахованих за темою дисертаційної роботи**

Основні результати дослідження, наукові висновки, положення та рекомендації, що містяться в дисертації О.І. Ільїна, з достатньою повнотою відображені у наукових публікаціях у фахових виданнях. За авторством здобувача вийшло 12 наукових публікацій, зокрема, 6 – у фахових виданнях України, 1 – у закордонному виданні, 5 – у збірниках праць за результатами конференцій. Опубліковані праці є аргументованими та послідовними і відображають авторське бачення з більшості питань, винесених на захист.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дослідження можуть бути використані у науково-дослідній

діяльності та у навчальному процесі. Висновки та пропозиції, викладені в роботі, можуть стати основою для подальших наукових досліджень. Фактографічний матеріал і висновки можуть бути використані під час написання узагальнюючих праць з історії Південної Бессарабії, монографічних досліджень, присвячених міському населенню, а також краєзнавчих збірників. Результати роботи можуть знайти застосування в позашкільній роботі, у діяльності історичних та краєзнавчих гуртків, підготовці спецкурсів у ЗВО, тематичних виставок у музеях Одеської області, під час проведення національно-патріотичних заходів, у просвітницькій роботі та для розвитку історичного туризму. Їх також можливо залучити до формування інформаційної політики в сучасній Україні.

Анотація, яку подано українською та англійською мовами, є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження та відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством.

У дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень академічної доброчесності, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаної дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та зауваження по дисертації

Разом із тим, робота О.І. Ільїна не позбавлена певних вразливих місць, щодо яких варто зробити такі зауваження:

1. У роботі доцільно було би більше уваги приділити саме міському населенню. Найбільший, другий розділ, присвячений скоріше розбудові радянського ладу у містах, тоді як становище власне міського населення розкривають 3 та 4 розділи.

2. Пишучи про скасування воєнного стану в часи другої радянзації автор забагато уваги приділяє переліку указів і постанов радянської держави, які стосувалися його введення (с. 81–82). Цю інформацію, за необхідності, можна було винести в Додатки.

3. На нашу думку, можливо було би перегрупувати матеріал в главі «2.5. Трансформація символічного простору міст» залежно від завдань

ідеологічної роботи радянської влади, які виділяє автор дослідження у главі «2.4. Ідеологічно-пропагандистська політика радянської влади».

4. Потребує більш повного розкриття підрозділ «3.1. Динаміка демографічних процесів». Так, демографічні були вивчені не повністю. Здобувач, наприклад, не вивчив напрямки та обсяг міграції за 1947 р.

5. Здобувач не використав деякі важливі для порівняння процесів радянзації регіонів наукові праці, наприклад: «Монченко С. Державне управління в західних областях України у післявоєнний період: політико-адміністративний аспект (1944-1953 рр.): дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Л., 2004.»; «Шумські Ян. Саветызацыя Заходняй Беларусі 1944-1953. Прапаганда і адукацыя на службе ідэалогіі. 2-е выд. Смаленск: Інбелкульт, 2014. 326 с.»; Болдижар М., Грін О. Закарпатська Україна: державно-правовий статус і діяльність (кінець 1944 – початок 1946 рр.). Ужгород: «Поличка «Карпатського краю», 1999. 104 с. та ін.

6. У роботі присутні певні друкарські помилки – не всюди розставлений нерозривний пробіл, іноді присутні описки, іноді прізвища радянських діячів написані без імені тощо, що однак носить одиничний характер.

Висловлені зауваження, водночас, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження О.І. Ільїна на тему «Міське населення ізмаїльської області УРСР в умовах радянзації (1944–1954 рр.)», оскільки стосуються переважно дискусійних питань, пов'язаних зі складністю досліджуваної теми, або друкарських помилок. Вони дозволяють загалом позитивно оцінити пропоновану дисертаційну роботу, що є завершеною працею, в якій отримані нові обґрунтовані теоретичні результати, і які дозволяють говорити про виконання поставленої мети.

Загальний висновок по дисертації

Дисертаційне дослідження О.І. Ільїна характеризується безумовною актуальністю. Як свідчить зміст дисертації, автор достатньо добре обізнаний із темою дослідження. Робота виконана на належному науковому рівні. Дисертація є завершеною кваліфікаційною науковою працею, а наявні у ній

теоретичні положення та практичні рекомендації в сукупності дають можливість отримати нові науково обґрунтовані результати, які розв'язують поставлені завдання.

За своїм змістом, науковою новизною та оформленням дисертація на тему «Міське населення Ізмаїльської області УРСР в умовах радянзації (1944–1954 рр.)» відповідає вимогам, передбаченим п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів № 341 від 21.03.2022), а її автор – Ільїн Олексій Іванович – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Офіційний опонент:

доктор історичних наук,
професор кафедри модерної
історії України та
зарубіжних країн ДВНЗ
«Ужгородський
національний університет»

Василь МІЩАНИН

